

Казахский экономический университет им. Т. Рыскулова

УДК 657.6:658.562

На правах рукописи

ТУСИБАЕВА ГУЛЬМИРА СЕРГЕЕВНА

Качество аудиторских услуг: теория, методология, организация

6D050800 – Учет и аудит

Диссертация на соискание ученой степени
доктора философии (PhD)

Научные консультанты
доктор экономических наук, профессор
Алиев М.К.

доктор (Ph.D)
Marek Filinger

Республика Казахстан
Алматы, 2013

СОДЕРЖАНИЕ

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ.....	3
ВВЕДЕНИЕ.....	4
1 ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОКАЗАНИЯ АУДИТОРСКИХ УСЛУГ, ОЦЕНКА И РЕГУЛИРОВАНИЕ ИХ КАЧЕСТВА.....	9
1.1 Сущность аудиторской услуги, ее роль и значение в рыночной экономике.....	9
1.2 Рынок аудиторских услуг в Республике Казахстан и перспективы его развития	24
1.3 Категория «качества» аудиторских услуг и критерии его оценки	40
1.4 Регулирование качества аудиторских услуг за рубежом и в Республике Казахстан.....	51
2 ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА УСЛУГ АУДИТОРСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	73
2.1 Методика проверки наличия и соответствия внутренних стандартов аудиторских организаций действующим стандартам аудиторской деятельности.....	73
2.2 Организация системы внутреннего контроля качества аудита и проверка ее эффективности	80
2.3 Проверка качества отдельного аудиторского задания.....	86
2.4 Мониторинг проверки качества работы аудиторских организаций.....	95
3 ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АУДИТОРСКИХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	103
3.1 Система взаимосвязанных показателей оценки качества аудиторских услуг	103
3.2 Квалификационный уровень специалистов как основной фактор повышения качества аудиторских услуг.....	115
3.3 Формирование товарной и ценовой политики аудиторских организаций в условиях конкурентной среды.....	121
3.4 Стандартизация внутреннего контроля качества аудиторских услуг.....	127
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	133
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.....	140
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	144

АННОТАЦИЯ
диссертации на соискание ученой степени «доктора философии» (Ph.D) по
специальности 6D050800 - Учет и аудит
Тусибаевой Гульмиры Сергеевны

«Качество аудиторских услуг: теория, методология, организация»

Актуальность исследования. В современных условиях процесс управления частной собственностью сопряжен с рисками. Хозяйственную деятельность отечественных предприятий мотивируют имущественные интересы, что вызывает потребность в средствах осуществления их защиты, которая достаточно эффективно обеспечивается системой аудита. Привлечение иностранных инвестиций в экономику, что характерно для данного этапа ее развития, требует от отечественных предприятий повышения их статуса как хозяйствующих субъектов, а также деловой репутации. Определение этого статуса и деловой репутации организации является результатом не только грамотного ведения бизнеса, но и итогом аудиторских проверок. Именно аудиторские организации в качестве независимых экспертов позволяют внести определенность в вопрос о доверии той или иной фирме. В свою очередь, эти причины заставляют аудиторские организации накапливать высокий уровень своей деловой репутации для того, чтобы их мнению могли доверять на рынке, как отечественном, так и международном.

В условиях реформирования системы аудита в Казахстане и гармонизации законодательства и нормативно-правовых актов в сфере аудита в соответствии с международной практикой основополагающими являются вопросы качества аудиторских услуг. Принятие и постоянное совершенствование стандартов аудиторской деятельности, обострившаяся конкуренция на рынке аудиторских услуг предопределили необходимость дальнейшего развития теории и совершенствования методики повышения качества аудиторских услуг. Актуальность проблем качества аудиторских услуг объясняется также сближением положений отечественных и международных стандартов вследствие интеграции экономики в мировое сообщество. Регулирование аудиторской деятельности и усиление контроля со стороны профессиональных организаций стимулируют аудиторов разрабатывать такие методики, которые обеспечили бы проведение проверок на высоком уровне. В связи с этим для аудиторского сообщества первостепенной задачей является обеспечение и оценка качества своей деятельности. Значимость и необходимость дальнейшего исследования вопросов повышения качества аудиторских услуг обусловили актуальность темы диссертации.

Цель и задачи исследования. Целью диссертационного исследования является теоретическое обоснование и разработка методических рекомендаций по обеспечению и повышению качества аудиторских услуг.

Основные задачи, последовательное решение которых потребовалось для достижения поставленной цели, были определены следующим образом:

- исследование и систематизация научных подходов к экономической сущности аудиторской услуги и определение ее места в отечественной экономике;
- обоснование сущности и содержания категории качества аудиторских услуг и критериев его оценки;
- определение основных механизмов регулирования качества аудиторских услуг в Республике Казахстан;
- практическое применение методики внешнего контроля качества аудита на примере конкретных аудиторских организаций;
- разработка и обоснование системы взаимосвязанных показателей оценки качества услуг аудиторских организаций и эффективности их деятельности;
- разработка методики внутреннего контроля качества аудита.

Объектом диссертационного исследования выступают аудиторские услуги, предоставляемые аудиторскими организациями.

Предметом исследования являются отношения, связанные с совершенствованием методов и способов повышения качества аудиторских услуг, оказываемых в условиях экономики Республики Казахстан.

Теоретико-методологическая основа исследования. Теоретико-методологической основой диссертационного исследования являются современные теоретические направления, представленные в классической и современной научной литературе по проблемам повышения качества аудиторских услуг.

Информационной базой исследования послужили фундаментальные и прикладные труды зарубежных и отечественных ученых, законодательные и нормативные материалы по проблемам аудита и бухгалтерского учета. Для решения поставленных задач изучались практические материалы деятельности аудиторских организаций, материалы научных конференций и семинаров, методические и инструктивные материалы Министерства финансов РК, международные стандарты аудита. Правовой и методической основой явились законодательные акты РК, регулирующие аудиторскую деятельность, международные стандарты аудита, внутренние методики оценки качества профессиональных аудиторских организаций.

Научная новизна исследования заключается в разработке и обосновании на базе системного подхода комплекса мероприятий, позволяющих повысить экономическую эффективность и качество оказываемых организациями аудиторских услуг.

Научные результаты исследования, полученные соискателем. В процессе исследования получены следующие результаты, характеризующие исследование с позиции достигнутого уровня научной новизны и являющиеся предметом защиты:

- 1) определено и дополнено социально-экономическое содержание понятий «аудит» и «аудиторская услуга»;
- 2) углублена и уточнена категория «качество аудиторской услуги», обоснованы основные особенности аудиторской услуги как объекта оценки качества аудита;
- 3) выявлены и систематизированы рыночные и государственные регуляторы качества аудиторских услуг в Казахстане;

4) определена и расширена методика внешнего контроля качества аудиторских услуг на примере конкретных аудиторских организаций;

5) разработаны и систематизированы показатели оценки качества аудиторских услуг и эффективности их функционирования;

6) предложена стандартизация системы осуществления внутреннего контроля качества аудиторских услуг, включающую в себя: этапы, процессы, ответственных за контроль качества и результаты ее оформления.

Теоретическая и практическая значимость данного исследования состоит в использовании его основных положений, с одной стороны, руководством аудиторских организаций для управления эффективностью оказываемых аудиторских услуг, а с другой - профессиональными аудиторскими организациями для разработки мероприятий по повышению контроля качества аудиторских услуг.

Апробация основных результатов работы и публикаций. Основные теоретические и практические положения диссертационной работы были представлены на международных научно-практических конференциях. Кроме того, основные результаты исследования прошли апробацию в учебном процессе, а также приняты для внедрения в практическую деятельность ТОО АК «Синергия - Аудит», ТОО «Айаудит».

Публикации результатов исследования. По теме исследования автором опубликовано 14 работ объемом 6,0 п.л., том числе 2 научные статьи - в зарубежном издании, имеющем ненулевой импакт-фактор по данным базы научных журналов компании Thomson Reuters, 3 научные статьи - в изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки, 7 научных статей – в материалах международных конференций, в том числе 5 статей- в материалах зарубежных конференций, 2 научные статьи - в научных журналах.

Annotation
to the doctoral thesis for the degree of Ph.D
on the specialty 6D050800 «Accounting and Audit»
Tussibayeva Gulmira Sergeevna

«The quality of audit services: theory, methodology, organization»

The importance of the research. In modern conditions, the management of private ownership is associated with the risks. Business activities of domestic enterprises motivate property interests, which causes the need for funds of their defense, which effectively ensured by a system audit. Attracting foreign investment in the economy, which is typical for this stage of its development, requires domestic enterprises to enhance their status as economic entities, as well as goodwill. Determination of the status and reputation of the organization is the result not only competent of doing business, but also the result of the audit. These audit firms as independent experts can provide certainty to the question of confidence in a particular firm. On the other hand, these reasons make audit firms to accumulate high levels of its reputation in order to be able to trust their opinion on the market, both domestic and international.

In terms of reforming the audit system in Kazakhstan and the harmonization of laws and regulations in the field of audit, in accordance with international practice, the fundamental issues are the quality of audit services. The adoption and continuous improvement of audit standards, increasing the competition in the audit market, is determined the need for further development of the theory and techniques to improve the quality of audit services. The urgency of the quality of audit services is also due to the convergence of the provisions of national and international standards as a result of economic integration into the world community. Audit framework and strengthening the control of the professional organizations encourage auditors to develop such techniques that would allow the inspections at a high level. In this connection, to the audit community is paramount to ensure the quality and evaluation of their activities. The significance and further research need of improving the quality input of auditing services is to determine the rationale for choosing this dissertation topic.

The purpose and objectives of the study. The aims of the dissertation research are the theoretical basis and develop guidelines for ensuring and improving the quality of audit services.

Major tasks of sequential decision need for achievement the target goals were determined by the following **ways**:

- to study and systematize the scientific approaches to the economic nature of the audit services, and define its place in the domestic economy;
- to justify the nature and content of the category of quality of audit services and the criteria for its evaluation;
- to identify the main mechanisms for regulating the quality of audit services in the Republic of Kazakhstan;

- to use practical application of the technique of external audit quality control to applied specific audit firms;
- to develop a system of interrelated indicators to measure the service quality of auditors and their performance;
- to develop the methods of internal quality audit control.

The object of the dissertation research is the audit services provided by audit firms.

The subject of this study is the relation, connecting with the improvement of methods and techniques of the quality of audit services, provided in the economy of Kazakhstan.

Theoretical and methodological basis of the study. Theoretical and methodological basis of the dissertation research are current theoretical directions, presented in classical and modern literature on the problems of improving the quality of audit services.

The information base for the research was fundamental and applied works of foreign and domestic scholars, legislative and regulatory materials on auditing and accounting.

The scientific novelty of this research is to develop and justify a systematic approach based on a set of measures that can improve the cost-effectiveness and quality of audit services organizations.

The provisions for the defense. Scientific research results were obtained by the competitor. In the research process the following results were obtained, characterizing the study from the perspective of the achieved level of scientific innovation and the subject of protection:

- 1) socio-economic content of the terms "audit" and "audit service" was defined and updated;
- 2) category of "quality of audit services" is deepened and refined , the main features of audit services as an object of assessing the quality of the audit was justified;
- 3) market and state regulators of the quality of audit services in Kazakhstan was identified and systematized;
- 4) technique of external quality audit services to the specific example of audit firms was defined and extended;
- 5) the assessment of quality of audit services and the efficiency of their operation was developed and systematized;
- 6) standardized system of internal quality control audit services, including steps, processes responsible for quality control and the results of its execution was proposed.

Theoretical and practical significance of the study is to use its main provisions, on the one hand, the leadership of audit firms for managing the efficiency of rendered audit services, and on the other hand – for the development of measures to improve the quality control audit services.

Testing of the main results and publications. The main theoretical and practical provisions of the thesis were presented at international scientific conferences. In

addition, the main results of the study were tested in the learning process, and adopted for implementation in practical activities LLP JSC "Synergy-Audit" , LLP "Aiaudit."

Publication of research results. On the subject of research by the author published 14 works of 6.0 p.sh, including two research papers in foreign edition, which has a non-zero impact factor, according to the database of scientific journals of Thomson Reuters, 3 scientific articles - in the editions recommended by Committee on control in education and science, 7 scientific articles – in materials of the international conferences, including 5 articles - in materials of foreign conferences, 2 scientific articles - in scientific magazines.

**6D050800 «Есеп және аудит» мамандығы бойынша «философия докторы» (Ph.D)
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған диссертацияның
АННОТАЦИЯСЫ**

ТҮСІБАЕВА ГҮЛМИРА СЕРГЕЙҚЫЗЫ

«Аудиторлық қызметтің сапасы: теория, әдіснамасы, ұйымдастырылуы»

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі кезде жеке меншікті басқару процесі қауіпмен байланысты. Отандық кәсіпорындардың шаруашылық қызметін мүліктік мүдделер анықтайды, ол аудит жүйесімен неғұрлым тиімді қамтамасыз етілетін қорғау құралдарына мұқтаждық етеді. Осы даму кезеңіне сай экономикаға шетел инвестициясын тарту отандық кәсіпорындардан шаруашылық субъектісі ретінде өз мәртебесін, сондай-ақ іскер беделін арттыруды талап етеді. Кәсіпорынның осы мәртебе мен іскер беделін анықтау бизнесті сауатты жүргізудің қорытындылары ғана емес, сонымен қатар аудиторлық тексерудің нәтижелері болып табылады. Тек қана аудиторлық мекемелер тәуелсіз сарапшы ретінде кәсібір фирмаларға сену мәселесін анықтайды. Сонымен қатар, осы мәселелер отандық және халықаралық нарықта олардың пікірлеріне сенім білдіру үшін аудиторлық мекемелерді іскерлік бедел деңгейлерін арттыруға мұқтаж етеді.

Қазақстандағы аудит жүйесін реформалау жағдайында аудит саласында халықаралық практикаға сай заңнамалар мен нормативтік-құқықтық актілерді үйлестіру аудиторлық қызмет сапасының негізгі мәселесі болып тұр. Аудиторлық қызметтің стандарттарын қабылдау және жүйелі жетілдіру, аудиторлық қызмет нарығында бәсекелестік күшейген кезде аудиторлық қызметтің теориясын одан әрі дамыту қажеттілігі және сапасын арттыру әдіснамасын жетілдіру белгіленді. Аудиторлық қызметтің сапа мәселесінің маңыздылығы экономиканы әлемдік қауымдастыққа интеграциялау салдарынан отандық және шетел стандарттарының қағидаларының жақындасуымен түсіндіріледі. Аудиторлық қызметті реттеу және кәсіби мекемелер жағынан бақылауды күшейту аудиторларды тексеру жүргізуді жоғары деңгейде өткізуді қамтамасыз ететін әдіснамаларды әзірлеуге мұқтаждық етеді. Осыған байланысты, аудиторлық қауымдастықтың ең маңызды мәселесі өз қызметінің сапасын бағалау және қамтамасыз ету болып табылады. Аудиторлық қызметтің сапасын арттыру мәселесін одан әрі зерттеу қажеттілігі мен маңыздылығы диссертация тақырыбының өзектілігін анықтады.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық зерттеудің мақсаты теориялық түсініктеме беру және аудиторлық қызметтің сапасын қамтамасыз ету мен арттыру бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Қойылған мақсаттарға жету үшін жүйелі шешімдерді талап еткен негізгі міндеттер келесідей анықталды:

- аудиторлық қызметті зерттеу және экономикалық мағынасына қарай ғылыми тәсілдемені жүйелеу және оның отандық экономикадағы орнын анықтау;
- аудиторлық қызметтің мәнін, сапа категориясының мазмұнын және бақылау

критериясын анықтау;

- Қазақстан Республикасындағы аудиторлық қызметтің сапасын реттеудің негізгі механизмдерін анықтау;

- нақты аудиторлық мекемелер негізінде аудит сапасының сыртқы бақылау әдіснамасын практикалық қолдану;

- аудиторлық мекемелер қызметінің сапасын бағалау өзара көрсеткіштерін әзірлеу және түсіндіру;

- аудит сапасының ішкі бақылау әдіснамасын әзірлеу.

Диссертациялық зерттеудің нысаны аудиторлық мекемелер ұсынатын аудиторлық қызметтер болып табылады.

Зерттеудің пәні Қазақстан Республикасының экономикасы жағдайында көрсетілетін аудиторлық қызметтің әдісін мен сапасын арттыру тәсілдерімен байланысты қатынастар болып табылады.

Зерттеудің теориялық - әдіснамалық негізі. Диссертациялық зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі аудиторлық қызмет сапасын арттыру мәселесі бойынша классикалық және қазіргі заманғы ғылыми әдебиетте ұсынылған қазіргі заманғы теориялық бағыттар болып табылады.

Зерттеудің ақпараттық базасы ретінде аудит және бухгалтерлік есеп мәселелері бойынша шетел және отандық ғалымдардың іргелі және қолданбалы еңбектері, заңнамалық және нормативтік материалдар болды. Қойылған міндеттерді орындау үшін аудиторлық мекемелер қызметінің практикалық материалдары, ғылыми конференция мен семинарлар материалдары, ҚР Қаржы министрлігінің әдістемелік және нұсқаулық материалдары, аудиттің халықаралық стандарттары зерттелді. Құқықтық және әдіснамалық негізі ретінде аудиторлық қызметті реттейтін ҚР заңнамалық актілері, аудиттің халықаралық стандарттары, кәсіби аудиторлық мекемелердің сапасын бағалаудың ішкі әдіснамасы болды.

Зерттеудің ғылыми жаңашылдығы аудиторлық қызмет көрсететін мекемелердің экономикалық тиімділігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік беретін жүйелі іс-шаралар кешенін әзірлеу және дәлелдеу болып табылады.

Ізденушімен алынған зерттеудің ғылыми қорытындысы. Зерттеу процесінде келесі қорытындылар алынды, ол зерттеуді жеткен ғылыми жаңашылдық деңгейінде сипаттайды және қорғаудың мәні болып табылады:

1) «аудит» және «аудиторлық қызмет» ұғымдарының әлеуметтік-экономикалық мазмұны анықталды және толықтырылды;

2) «аудиторлық қызметтің сапасы» категориясы тереңдетілді және нақтыланды, аудит сапасын бағалау объектісі ретінде аудиторлық қызметтің негізгі ерекшеліктері дәлелденді;

3) Қазақстандағы аудиторлық қызметтің нарықтық және мемлекеттік реттеуші сапасы анықталды және жүйеленді;

4) нақты аудиторлық мекемелер негізінде аудиторлық қызмет сапасының сыртқы бақылау әдіснамасы анықталды және кеңейтілді;

5) аудиторлық қызмет сапасының бақылау көрсеткіштері және олардың тиімді қызмет істелуі әзірленді және жүйеленді;

6) аудиторлық қызмет сапасының ішкі бақылау жүйесін стандарттау ұсынылды, оған кіретіндер: кезеңдер, процесстер, сапасына бақылау жасайтын жауаптылар және оның қорытындысын рәсімдеу.

Осы зерттеудің **теориялық және практикалық маңыздылығы** бір жағынан аудиторлық мекемелер басшылары көрсететін аудиторлық қызметтердің тиімділігін басқару үшін оның негізгі қағидаларын пайдалану, ал екінші жағынан – кәсіби аудиторлық мекемелер аудиторлық қызмет сапасын бақылауды арттыру үшін іс-шаралар әзірлеу болып табылады.

Жұмыстың және жарияланымдардың негізгі қорытындыларын апробациялау. Диссертациялық жұмыстың негізгі теориялық және практикалық қағидалары халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда ұсынылды. Одан басқа, зерттеудің негізгі қорытындылары оқу процесінде апробациядан өтті және «Синергия –Аудит» АК ЖШС, «Айаудит» ЖШС-нің практикалық қызметіне енгізуге қабылданды.

Зерттеу қорытындыларын жариялау. Автордың зерттеу тақырыбы бойынша 6,0 баспа бет көлемінде 14 жұмысы, Thomson Reuters компаниясының ғылыми журналдар базалар мәліметі бойынша нөлдік емес импакт-факторы бар шетел басылымында - 2 ғылыми мақала, Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда – 3 ғылыми мақала, халақыралық конференциялар материалдарында – 7 ғылыми мақала, соның ішінде шетел ғылыми конференциялар материалдарында – 5 мақала және ғылыми журналдарда – 2 ғылыми мақала жарияланды.